

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ TABU SÖZLƏRİN LİNGVOKULTUROLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Elnarə Putayeva

Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: putayeva.elnara@adu.edu.az

Xülasə. Məqalədə müasir ingilis dilində işlədilən tabu sözlərin lingvistik və kulturoloji xüsusiyyətləri təhlil olunmuş, onların sosial və mədəni cəhətləri araşdırılmışdır. Eləcə də, tabu sözlərin işlədilməsinin əsas səbəbləri təhlil olunmuş, bu cür ifadələrin işlədilməsinin gündəlik nitqdə yaratdığı fərqliliklər tədqiq edilmiş, tabu sözlərin meydana çıxmasına rəvac verən hallar haqqında məlumatlar təqdim edilmişdir.

Açar sözlər: Tabu, qadağan olunmuş, leksik vahid, lingvistik, kulturoloji, sosial, mədəni.

LINGUACULTURAL PECULIARITIES OF TABOO WORDS IN MODERN ENGLISH

Elnara Putayeva

Azerbaijan University of Languages, Baku, Azerbaijan

Abstract. The article analyzes the linguistic and cultural features of taboo words used in modern English, examines their social and cultural aspects. It also analyzes the main reasons for the use of taboo words, examines the differences created by the use of such expressions in everyday speech and provides information about the circumstances that lead to the appearance of taboo words.

Keywords: Taboo, prohibited, lexical units, linguistic, cultural, social, ethic.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТАБУИРОВАННЫХ СЛОВ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Эльнара Путаева

Азербайджанский Университет Языков, Баку, Азербайджан

Резюме. В статье анализируются лингвистические и культурные особенности табуированных слов, используемых в современном английском языке, рассматриваются их социальные и культурные аспекты. Также анализируются основные причины использования табуированных слов, изучаются различия, создаваемые употреблением таких выражений в повседневной речи, и предоставляется информация об обстоятельствах, которые приводят к появлению табуированных слов.

Ключевые слова: Табу, запрещенный, лексические единицы, лингвистический, культурный, социальный, этический.

1. Giriş

Dil mədəniyyətin vacib bir parçası olmaqla yanaşı. həm də mədəniyyətin ötürücüsü və daşıyıcısı olaraq qiymətləndirilir. Dil məlumatın ötürücüsü olduğu kimi, sosial davranışların məcmusu sayılan ictimai bir hadisədir. Bu baxımdan tabu sözlər dil və mədəniyyətin qovşağında lingvokulturoloji xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirən leksik vahidlər hesab olunur. İnsanlar bəzən öz fikirlərini birbaşa ifadə etmək ixtiyarında olmadıqları üçün onlar tabu sözlərə müraciət etmək məcburiyyətində qalırlar.

Tabu sözlərin əsas xarakterik xüsusiyyətləri, onların ifadə etdiyi mənalar, aid olduğu başlıca semantik qruplar, onların yerinə yetirdiyi funksiyalar və bu leksik vahidlərin

işlədilməsini qaçılmaz edən məqamlara da məqalədə xüsusi yer ayrılmışdır. Ünsiyyət zamanı tabulardan istifadə olunmasının müxtəlif sosial funksiyaları mövcuddur. Əsas sosial funksiyalara emosiyaların və duyğuların qarşı tərəfə daha dəqiq çatdırılmasına kömək etmək, daha nəzakətli ifadə formaları seçmək, cəmiyyət daxilində istifadəsi qənaətbəxş hesab edilməyən sözləri ekvivalentləri ilə əvəz etmək aid edilə bilər. Mövzusunun aktuallığı ondan ibarətdir ki, semantik xüsusiyyətlərindən asılı olaraq bəzən tabu sözlər zaman keçdikcə öz xarakterini itirir və daha lazımı funksiyanı yerinə yetirmir. Digər tərəfdən, yeni semantik mənə yükünə malik tabu sözlər yaranır və cəmiyyətdə geniş istifadə imkanları qazanır.

Tabu sözlərin işlənmə xüsusiyyətlərini araşdırmış dilçi alimlərin qeydlərinə nəzər saldıqda məlum olur ki, bu leksik vahidlərin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır və bu xüsusiyyətlər daha yadda qalan və diqqətçəkən hesab olunur. Kartyer, Makkey, Salpizio və digərləri qeyd etmişdir ki, tabu sözlər daha asanlıqla yadda qalır, insanların diqqətini çəkməyə qadirdir, koqnitiv nəzarət tələb edir və nitqdə özünəməxsus dil hadisələrin həyata keçirilməsinə yol açır.

Müxtəlif sosial və psixoloji funksiyaları həyata keçirən tabu sözlər geniş istifadə olunsada, bu sözlərin fərqli millətlər, xalqlar, dil və mədəniyyətlər üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli olması hələ tam araşdırılmamışdır. İki əsas məsələyə diqqət çəkildikdə məlum olur ki, bu leksik vahidlər həm sosial və mədəni faktorların təsirinə məruz qalır və özünəməxsus əhatə dairəsində geniş işlənmə diapazonuna malikdir, həm də onların təsnifatı üzrə yekdil fikir olmadığından müxtəlif kateqoriyalaşma prosesi qaçılmaz hesab olunur. Bu baxımdan, tabu sözlərin yaranma səbəbləri haqqında konkret fikir söyləmək mümkün deyil. Belə ki, bəzi dilçilər (C. Hansen, T. Cey və b.) əsas səbəbin emosional aspekt olduğunu, digərləri isə qadağan olunmuş və ya təhqiramiz sözlərin daha “yumşaq” formada ifadə edilməsi məcburiyyətinin olduğunu iddia etmişlər. Bununla belə, tabu sözlərin leksik və semantik keyfiyyətlərinin dəqiqləşdirilməsi və təyin edilməsi zərurəti hələ də mövcuddur, çünki tabu sözlərin tabu olmayan sözlərdən hansı semantik xüsusiyyətləri ilə fərqlənməsini təyin etmək müəyyən çətinliklər törədir.

“Tabu” sözü etimoloji olaraq “müqəddəs, toxunulmaz” mənasını ifadə edən “taboo” sözündən yaranmış və Polineziya adalarında danışılan dialekt dillərdən ingilis dilinə keçmişdir. Məlumdur ki, C. Kuk Sakit Okeanın cənub sahillərində yerləşən Tonqa adalarında bəzi xarakterik hadisələrin şahidi olmuşdur. Onlardan biri də, şah, rahib, kahin, başçı kimi yüksək vəzifəli şəxslərin bəzi əşyalardan istifadə etməsi, adi insanların isə bu əşyalara toxunmaq hüququnun olmaması faktı idi. Dolayısıyla, adi insanlar bəzi əşyalara toxuna bilmədikləri kimi, onların adlarını istifadə etməməyə məhkum idilər. Zaman keçdikcə bu əşyalar sadəcə insanlar tərəfindən qadağan edilmiş əşyalar siyahısına daxil edilmiş və onları işlətdikdə müəyyən cəzaların tətbiq olunması geniş vüsət almağa başlamışdır. Bu sözlər ya sitayiş etdikləri, ya da qadağan edilmiş əşyaların adlarını ifadə etməkdə idi. Bu cür ifadələr insanların gündəlik həyatı ilə sıx bağlı olduğundan, müəyyən sosial və psixoloji yükə malik idilər. Zaman keçdikcə həyatın müxtəlif aspektlərinə - dini baxışlar, gündəlik həyat, yaş, xəstəlik, ölüm, qarğışlara aid sözlər tabu sözlər kimi qəbul olunmağa başlandı [12, s.17-18].

2. Metodologiya

Müasir ingilis dilində tabu sözlərin lingvistik və mədəni xüsusiyyətlərinin araşdırılması üçün müxtəlif xarakterli metodlardan istifadə oluna bilər. Burada əsas baza rolunu İngilis dilinin Müasir Korpusu, Britaniya Milli Korpusu və NOW Korpusu təşkil edə bilər. Buraya müxtəlif kütləvi informasiya vasitələrindən götürülmüş nümunələr və hissələr, televiziya verilişləri, folk-şoular, onlayn platformalar, sosial şəbəkələr və s. daxil edilə bilər. Diskursun keyfiyyət göstəricilərinə əsasən, təhlil edilməsi tabu sözlərin pragmatik və sosial funksiyalarını, kəmiyyət göstəricilərinə əsasən, təhlili isə istifadə tezliyi və leksik bazası haqqında təsəvvür əldə etməyə imkan yaradır. Tabu sözlər işlənmə tezliyinə, sosial funksiyasına, mədəni xüsusiyyətlərinə görə təhlil olunur. Müxtəlif etnolingvistik təhlillər istifadəçiyə yönəlmiş məzmunun seçilməsinə və daha geniş diskursdan çıxıb spesifikliyə doğru yönəlməyə imkan yaradır.

3. Praktiki tətbiq sahələri

Müasir ingilis dilli diskursda tabu sözlərin praktiki tətbiqinə nəzər saldıığımız zaman belə məlum olur ki, tabu sözlər müxtəlif ünsiyyət platformalarında fərqli pragmatik funksiyalar yerinə yetirərək öz ənənəvi tətbiqindən müəyyən qədər kənara çıxmışdır. Belə ki, tabu sözlər kütləvi informasiya vasitələrində, televiziya şoularında, film və tamaşalarda emosional və sosial münasibətləri ifadə etmək üçün daha ön plana çıxmışdır. Gənc nəslin diqqətini çəkmək, səmimi ünsiyyət qurmaq, qarşıya qoyulan məqsədə daha tez və asan nail olmaq kimi məqsədlər tabu sözlərin praktiki tətbiq sahələrini daha da genişləndirmişdir. Bir çox hallarda bu cür sözlər senzurdan kənar səsləndiyi üçün onların yazılı ifadəsi zamanı hərflərin dəyişikliklərindən və ya qısaltmalardan istifadə olunur. Burada əsas məqsəd fikrin daha emosional səslənməsinə, hiss və duyğuların daha güclü şəkildə ötürülməsinə nail olmaqdır. Gündəlik ünsiyyət zamanı hirs və qəzəb kimi neqativ hisslərdən sevgi və səmimiyyət kimi pozitiv duyğulara qədər müxtəlif məzmunlu duyğuların qarşı tərəfə dəqiq şəkildə çatdırılması tabu sözlərin geniş praktiki tətbiqinə yol açır. Bu cür sözlərin kütləvi informasiya vasitələri və rəqəmsal platformalar vasitəsilə yayılması mədəni dəyərlərin ötürülməsində də dəyişikliklərə səbəb olmuşdur.

4. Tabu sözlərin sosial və mədəni xüsusiyyətləri

Tabu sözlər cəmiyyət daxilində emosional nitqin əsas markerlərindən biri kimi istifadə olunur. T. Ceyn qeydlərinə əsasən, tabu dili nitqimizdə duyğuların ifadə üsullarından biri olmaqla yanaşı, qəzəb, müqavimət, narazılıq kimi hisslərin ifadə edilməsində birbaşa müraciət etdiyimiz leksik vahidlərdir [4]. Multikultural cəmiyyətdə çoxdillilik şəraitində hansı sözlərin tabu olduğunu təyin etmək çətinlik yaradır. Bunun əsas səbəbi olaraq mənəvi dəyərlərin, mədəni normaların, dini inancların, siyasi baxışların fərqli olmasını göstərə bilərik. T. Makenyeri öz araşdırmalarında bu məsələyə toxunaraq [8] tabu sözlərin cəmiyyət daxilində hansı diaxronik və ideoloji dəyişikliklərə məruz qaldığını tədqiq etmişdir. Onun araşdırmalarından belə məlum olur ki, müasir ingilis dilində tarixən qadağan olunmuş bəzi söz

və söz birləşmələri semantik dəyişikliyə uğrayaraq artıq tabu söz kimi işlənmədiyi halda, onların əvəzinə mədəni müxtəlifliyin səbəb olduğu yeni sözlər meydana çıxmışdır. Məsələn, XVII-XVIII əsrlərdə hell (cəhənnəm), damn (şeytan) kimi sözlər təhqiredici xarakter daşısa da, müasir dövrdə bu sözlər öz tabu xarakterini itirmiş sayılır. Onların əvəzinə cins kateqoriyasını və irqi müxtəlifliyi ifadə edən yeni sözlər qadağan edilmiş söz kateqoriyasına daxil olmuşdur. Bu cür dəyişikliklər leksik tabuların dəyişkən xarakterli olmasını və onların mədəni müxtəlifliklərdən və fərqliliklərdən birbaşa asılı olmasını göstərir [13, s.11-12].

Sosial və kulturoloji xüsusiyyətlərinə gəldikdə, tabu sözlər danışanı həssas mövzularda öz fikirlərini ifadə etməsi zamanı sosial normalara əməl etməsini təşviq edir, daha nəzakətli ifadə formasını axtarmağa yönəldir.

Tabu sözlərin istifadəsinin koqnitiv təhlili belə bir əsas verir ki, bu sözlərin işlədilməsi müxtəlif koqnitiv və neyroloji mexanizmlərin vəhdətini özündə ehtiva edir. Araşdırmalar göstərir ki, bu sözlər beyində emosional cavab reaksiyasını ötürməyə, hiss və duyğularımızı ifadə və idarə etməyimizə, güclü əks-təsir mexanizmini işə salmağa xidmət edir,

Təhlillər onu da göstərir ki, mədəniyyətlərarası müxtəlifliyin geniş yayıldığı məkanlarda və cəmiyyətlərdə müxtəlif mədəniyyətləri təmsil edən insanların ünsiyyəti zamanı tabu sözlərin müxtəlif şəkildə qəbul edilməsi ünsiyyət prosesini çətinləşdirir və anlaşılmazlığa səbəb ola bilər. Hətta bəzi hallarda bu cür anlaşılmazlıqlar təhqiramiz səslənə və ya kobud nəticələrə gətirib çıxara bilər. Məsələn: qərb dünyasında biznes və iş aləmində birbaşa və kəskin ifadələr daha çox işləndiyi halda, bir çox Şərqi Asiya ölkələrində daha nəzakətli ifadə formaları istifadə olunur.

Sözlərin obyektləri idarə etməsinə, ruhların insanların davranışlarına təsir etməsinə inanıldığı qədim dövrdə bu prosesi tənzimləmək istəyi ortaya çıxırdı. Belə olduqda istifadə olunacaq sözləri xüsusi diqqətlə seçmək, onların işlədilməsinə və tələffüz olmasına ehtiyatla yanaşmaq zərurəti meydana çıxırdı. Hətta bəzi hallarda insanlar belə sözləri işlətməkdən çəkinir və boyun qaçıırırdılar. Bu səbəbdən də, həmin məzmununda danışmaq istədikdə ifadə olunması nəzərdə tutulan fikri müxtəlif dolayı üsullarla çatdırmağa çalışırdılar. Bu yolla tabu sözlərin işlədilməsinə ehtiyac yaranırdı [13, s.13-14].

R. Vordhaunun qeydlərinə əsasən, tabu sözlər narahatlıq, utanc, təhqir, pərtlik kimi hisslərin yaşanmasına səbəb ola biləcək sözlərin cəmiyyət daxilində işlədilməsinin qarşısını almaq üçün istifadə olunan digər ifadələrin işlədilməsinə yaranmış zərurətin nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər [11, s.234]. Nəticə etibarilə, bəzi sözlərin istifadə edilməsi və ya bəzi məfhumların adlarının səsləndirilməsi müxtəlif şəraitlərdə və ya bəzi insanlara qadağan oluna bilər. Məzmun baxımından bu leksik vahidlərin semantik müxtəlifliyini belə ifadə edə bilərik: cins, ölüm, xəstəlik, irqi müxtəliflik, dini inanclar, fəvqəltəbii qüvvələr.

Müxtəlif ölkələrin və mədəniyyətlərin təhlilində belə bir fakt ortaya çıxır ki, tabu sözlər müxtəlif dillərdə fərqli şəkildə təyin və istifadə olunur. Məsələn: bir çox cəmiyyətlərdə insanların şəxsi intim məsələlərini müzakirə etməsi qəbul edilməzdir. Lakin ingilislər hətta yaş

və əmək haqqı ilə bağlı sualların verilməsini də məqbul saymır. Beləliklə, hər bir cəmiyyətdə tabu sözlərin semantik xarakteristikası müxtəlif şəkildə şərh oluna bilər [1, s.2310-2314]. Nümunə olaraq müasir ingilis dilində işlənən bir neçə tabu xarakterli leksik vahidin şərhinə baxaq. Məsələn: dünyasını dəyişmiş insanlar haqqında danışarkən onların öldüyünü ifadə etmək münasib sayılmadığı üçün “the late, the deceased + name” birləşməsinin işlədilməsi daha düzgün hesab edilir. “to pass away”, “to be no more”, “to go to his reward”, “to go west” kimi ifadələrin işlədilməsi “dünyasını dəyişmək, vəfat etmək” mənasını versə də, birbaşa deyil, dolay yolla bu fikri ifadə edir. Vəfat etdikdən sonra gedəcəyimiz o biri dünyanı təsvir etmək və adlandırmaq qədim dini inanclara görə düzgün hesab edilmədiyindən, bu məfhumu in the afterlife, go to heaven, put one the road kimi ifadələrlə təsvir etmək məqbul sayılırdı [5, s.1974].

Ölüm ayağında olan şəxsin vəziyyətini bəyan etmək üçün istifadə olunan söz və söz birləşmələri də onun vəziyyətini allegorik olaraq təsvir etməyə xidmət edir: one foot in the grave, give up the spirit, on incense breathes, to live out their days. Bir insanın ölümünə səbəb olduğu halda bu prosesi ifadə edən tabu sözlər bu şəkildə səslənir: to hound to death, to suck blood, send to eternity [5, s.1973].

Digər tərəfdən, bəzi hərəkət və davranışların da ifadə edilməsində bu cür ifadələrdən istifadə olunması daha məqsəduyğun hesab edilir: knock on tree (taxtaya vurmaq), spit through left shoulder (sol çiyin üzərindən tüpürmək), spit three times (üç dəfə tüpürmək). Bu kimi ifadələr bəd-nəzərdən qorunmaq, müxtəlif mənfi xarakterli hadisələrin baş verməsinin qarşısını almaq, bədnəyyətli ruhların və fəvqəltəbii qüvvələrin təsirindən uzaqlaşmaq kimi niyyətlərin ifadə forması hesab oluna bilər. Həmçinin bəzi bədən üzvlərinin adlarını işlətmək etik normalardan kənara çıxdığı üçün həmin üzvlərin adlarını bu formada təsvir etmək daha münasib hesab edilir: the fifth point, the soft spot, the place on the backside. Başqa bir nümunədə isə insanların, xüsusilə də qadınların bəzi vəziyyətlərini ifadə etmək üçün təsviri söz birləşmələrindən istifadə olunduğunu görürük: be in an interesting position (hamilə olmaq), wait for replenishment (hamiləlik), go to the ladies' room və ya go to powder your nose (ayaqyoluna getmək), Niagara falls (ürək bulanma) [5, s.1973-1974].

Bəzi hallarda nitqdə və ya davranışlarda bəzi tabu ifadələrin zaman keçdikcə belə dəyişməməsi və daşlaşmasının əsas səbəblərindən biri onu işlədən insanların ənənələrə sıx şəkildə bağlı olması, bu ənənələrə əməl etmədiyi halda baş verə biləcək mənfi nəticələrdən qorxması faktları göstərilə bilər.

Hər bir xalqın dilində və nitqində istifadəsinə cəmiyyət üzvləri tərəfindən kəskin qadağalar qoyulmuş və ədəb normalarının pozulması kimi qiymətləndirilə bilən söz və ifadələr mövcuddur. Bu sözləri aşağıdakı şəkildə qruplaşdırıla bilər:

- Qida ilə bağlı qadağalar;
- İçki və narkotik vasitələrlə bağlı qadağalar;
- Bəzi təhqiramiz jest və sözlərin istifadəsinə qoyulmuş qadağalar;
- İrqi müxtəlifliklə bağlı qadağalar;
- Quldarlığı təbliğ edən qadağalar [5, s.1973-1974].

Dini inancların ifadə olunduğu tabu sözlərin məzmununa diqqət yetirdikdə aydın olur ki, bu cür sözlərin işlədilməsinə səbəb ya ifadə olunan məfhumun həddən artıq müqəddəs və toxunulmaz olması, ya da həddən artıq lənətləndiyi üçün bu sözlərin işlədilməsinin müxtəlif fəvqəltəbii qüvvələrin qəzəbinə səbəb olmasına inamın mövcud olmasıdır. İnsanın davranışının istənilən məqamında bu qadağalara əməl etməyə məcbur olması mənəvi borc və ya dini inancların fonunda baş tutur. Tabulara daha çox müxtəlif söz və ifadələrdə, jestlərdə, sosial və mədəni davranış qaydalarında, bədən dilində və s. rast gəlinir.

C. Varbot müasir dövrümüzdəki tabuları iki cür xarakterizə edir:

- 1) Mədəni, iqtisadi, sosial, tarixi və etnik şərtlərin doğurduğu qadağalar;
- 2) İnsanların mənfi nəticələrdən qorxmasından doğan dini qadağalar [7, s.23-24].

Blumfeld isə qadağaların üç müxtəlif situasiyada reallaşdığını xüsusi olaraq vurğulayır:

1) Dini ifadələr: God, devil, heaven, hell kimi sözlər dini mövzularda danışıldığı zaman istifadə olunsa da, gündəlik həyatda bu məfhumların ifadə olunmasında başqa söz və ifadələrdən istifadə olunur;

2) Nəzakətsiz ifadələr;

3) Ölüm və xəstəliklə bağlı söz və ifadələr: to go home, to have a better place.

I.S. Kon tabuları dini, sosial və mədəni zəmində qadağan edilmiş ifadələr kimi təyin edir. Onun fikrincə, bu cür ifadələrdən istifadə olunduqda insanların xətrinə dəymək və onları təhqir etmək qaçınılmazdır. Bu baxımdan əlavə mənfi təsirləri azaltmaq məqsədilə bu cür leksik vahidlərin işlədilməsi vacib hesab olunur.

Digər tərəfdən, bəzi səbəblər tabu sözlərin kulturoloji xüsusiyyətlərini aşkara çıxarmağa əsas verir: Ədəbsizlik - vulqar səslənən və əxlaqsızlıq kimi qiymətləndirilən söz və ya hərəkətlərin təsviri; Söyüş və küfr - müqəddəs olanı alçaltmağa və ya ləkələməyə xidmət edən sözlər və ya hərəkətlər; Natəmizlik - təmiz davranışın mədəni və ictimai dəyərlərinə əsaslanmayan sözlər və ya hərəkətlər [7, s.23-24].

5. Kulturoloji tabular

Müxtəlif ölkələrin və cəmiyyətlərin həyat tərzindəki fərqliliklər kulturoloji tabuların meydana çıxmasına yol açmış hesab edilə bilər. Məsələn: İngiltərədə və Almaniyada küçədə tüpürmək ədəbsizlik sayılır, Yaponiya və Cənubi Koreya kimi bəzi Asiya ölkələrində evə ayaqqabı ilə daxil olmaq davranış qaydalarını pozmaq kimi qiymətləndirilir. Davranışlara qoyulan tabular və qadağalar eyni zamanda tabu sözlərin də meydana gəlməsinə yol açır. Məsələn: “fenian” sözü əvvəlcə XIX əsrdə mövcud olmuş millətçi İrlandiya Respublikası Qardaşlığı kimi tanınan təşkilatın üzvlərinə şamil olunurdu. Təşkilat İrlandiyanın Britaniya hökumətindən ayrılıb müstəqillik qazanmasına yönəlmişdi və əsasən, katolik üzvləri özünə cəlb edirdi. Bu gün Şimali İrlandiyada ‘fenian’ Roma katolikləri üçün alçaldıcı bir ifadədir. Şimali İrlandiya Katolik icması sözü inkar etsə də, Böyük Britaniya və İrlandiya Respublikası arasında

hələ də mövcud olan siyasi və mədəni gərginliklər səbəbindən Britaniyalılar və Şimali İrlandiya protestantları üçün bu sözü sosial və ya media mühitində istifadə etmək hələ də tabu sayılır.

Başqa bir nümunəyə baxaq: XVII əsrdə Böyük Britaniya niderlandlarla hər zaman müharibə şəraitində yaşadığı üçün “Dutch” sözünün mənası həmin dövrlərdə təhqiredici bir xarakter daşıyırdı. Məsələn: double Dutch, to go Dutch, to talk Dutch. Hətta bəzən and içəndə belə “I’m a Dutch if ...”. kimi birləşmədən istifadə olunması hallarına da rast gəlinirdi [1, s.2312].

Kulturoloji tabular hər bir cəmiyyət üçün özünəməxsus xarakter daşdığından, dil daşıyıcısı olmayan hər hansı bir şəxs həmin ölkəyə gəldiyi zaman onun üçün bu cür sözləri anlamaq və yerində düzgün şəkildə istifadə etmək müəyyən çətinlik törədir.

6. Dini tabular

Dini tabular Allahı, Tanrını və müxtəlif dini anlayışları ifadə edən zaman ortaya çıxır. Müxtəlif dinlərdə xüsusi qaydaları təyin edən qurumlar (müsəlmanlarda bu fətva verənlər, xristianlarda isə kilsə hesab olunur) mənəvi cəhətdən düzgün olanı və cəmiyyətin qəbul edə biləcəyi anlayışları və ifadə formalarını insanlara təlqin etməyi özlərinə borc bilir.

Bəzi dinlərdə donuz ətinin yeyilməsi, dinlərarası evliliklər, qanköçürmə, evlilikdən əvvəl yaşanan yaxın münasibətlər dini tabular hesab olunur. Tüdorların hakimiyyəti dövründə Böyük Britaniyada yalandan Tanrıya and içmənin qarşısını almaq və Tanrını təhqir edənlərin cəzalandırılmasını təmin etmək məqsədilə bu şəkildə and içilməsi qadağan edilmişdir.

Mənəvi dünyamızı təsvir edən, sosial, mədəni, və dini anlayışları ifadə edən konseptlər tabu sözlərin yaranmasına yol açmış əsas faktorlardan biri hesab olunmaqla yanaşı, bizə nələrin qadağan edilməsinin vacib olduğunu da göstərmiş olur.

Ölümlə bağlı tabu ifadələr bu sözləri işlədənlərin ölümü və ölən şəxsi özlərinə uyğunlaşdırmasının qarşısını almağa xidmət edir. Bura hətta bəzi ölkələrdə və bəzi xalqların adət-ənənələrində ölən şəxsin adının çəkilməməsi belə daxil edilə bilər.

Şimali İrlandiyada və ya İrlandiya Respublikasında ölən şəxsin tabutun içərisinə yerləşdirilərək ailə üzvlərinin izləyə bilməsi üçün ayrıca bir otaqda müəyyən müddət saxlanması qəbul edilmiş adət hesab edilir. Bu proses yas mərasimin bir hissəsi kimi qəbul edilir və vəfat etmiş şəxsin xatirəsini yüksəltmək məqsədi daşıyır. Bəzi irland ailələri vəfat etmiş insanın ruhunun evdə tələyə düşüb-qalmaması üçün güzgülərin üstünü müxtəlif vasitələrlə örtür və ya evin pəncərələrini müəyyən müddət açıq saxlayırlar. Lakin İngiltərədə bu ənənə tabu hesab edilir və qəbul edilməz sayılır.

Nəticə. Tabu sözlər yalnız lingvistik hadisə deyil, həm də milli və mənəvi dəyərlərimizin ifadə forması, mədəni, koqnitiv və sosial iyerarxiyanın təzahürü hesab oluna bilər. Eləcə də, bu cür leksik vahidləri identikliyin, hiss və duyğuların, neqativ emosiyaların və gücün ifadə forması kimi də dəyərləndirə bilərik. Cəmiyyətin dəyişən normalarına müvafiq olaraq, dillərin və mədəniyyətlərin toqquşduğu məqamlarda bu cür lingvistik elementlər dəyişkənliyə cavab olaraq meydana çıxır. Bu sözlərin işlədilməsinin məqsəd və səbəblərini

anladığımız zaman mədəniyyətlərarası ünsiyyətin daha effektiv şəkildə baş tutmasına, müxtəlif ünsiyyət proseslərində, kütləvi informasiya vasitələrinin yayımlanmasında, idarəçiliyin müxtəlif formalarında daha dürüst ünsiyyətə yol açmış ola bilərik. Qlobal diskursda tabu sözlərin işlədilməsini araşdırmaq və təhlil etmək linqvistik transformasiyaların və dəyişikliklərin hansı istiqamətdə getdiyini təyin etməyimizə kömək edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Chunming G.A. (2013), Sociolinguistic study of English taboo language. Theory and Practice in Language Studies, Vol.3, No.12, 2310-2314.
2. Gu J., Lu S. (2002), Language and Culture. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press.
3. Horecky J. (2007), An onomasiological interpretation of word- formation. SKASE, Vol.4. 2127.
4. Jay T. (2009), The utility and ubiquity of taboo words. Perspectives on Psychological Science, Vol.4, No.2, 153-161.
5. Khairullina, R. K., Fatkullina, F. G., So, Q., & Lin, Z. (2020). Taboo as a linguistic and cultural phenomenon. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences.
6. Lieber R., Stekauer P. (2009), The Oxford Handbook of Compounding. Oxford University Press.
7. Matmuratova G.T., Ochilova D.A., Saparbaeva G.M. (2019), Social and Linguistic peculiarities of Taboo. Linguistics, 23-24.
8. McEnery T. (2006), Swearing in English: Bad Language, Purity and Power from 1586 to the Present. Routledge.
9. Russmann H. (2000), Dictionary of Language and Linguistics. London: Routledge Press.
10. Stekauer P. (1998), An Onomasiological Theory of English Word-Formation. Amsterdam: John Benjamins.
11. Wardhaugh R. (2000), An Introduction to Sociolinguistics, third edition. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
12. Yang H. (2020), Comparative Study of English Taboos and Euphemisms. International Journal of Humanities Social Sciences and Education, Vol.7, No.3, 17-21.
13. Yusupova D.T. (2025), Taboo words and euphemisms in linguaculturology. Modern Scientific Research International Scientific Journal, Vol.3, No.3, 9-15.
14. Варбот Ж.Ж. (2013), Опыт историко-этимологического исследования лексико-семантических полей в семинаре по русской этимологии. Славянские Языки и Литературы в Синхронии и Диа- Хронии: Материалы Международной Научной Конференции, Москва, 53-56.